

"Bir faideyi takib eden adam, bütün fikrini, hayalini o faideye hasreder ve ondan maada birşeye bakmaz ve herşeye kendi hesabına bakar, kimseyi nazara almaz, hattâ kendisini ille-i gaiye zanneder..." Bu cümleyi devamı ile birlikte açıklar mısınız?

"Beşinci nokta: Bu âyetle diğer bazı âyetlerden anlaşılıyor ki, bu büyük dünya insan için yaratılmıştır. Ve yaratılışında, insanın istifadesi ille-i gaiye olarak nazara alınmıştır. Halbuki arzdan pek büyük olan Zühal'in, meselâ beşeri faydalandıran, yalnız ziyneti ve zayıf bir zıyasıdır. Bu cüz'î fayda için ne suretle beşer ona ille-i gaiye olur?"

"Elcevap: Bir faydayı takip eden adam, bütün fikrini, hayalini o faydaya hasreder ve ondan mâada birşeye bakmaz. Ve herşeye kendi hesabına bakar, kimseyi nazara almaz. Hattâ kendisini ille-i gaiye zanneder. Binaenaleyh, bu gibi adama karşı makam-ı imtinanda söylenen o gibi kelâmlarda mübalâğa yoktur. Evet, binlerce hikmetler için yaratılan Zühal'in herbir hikmetinde binlerce cihetler ve herbir cihetinde binlerce istifade edenler bulunduğu halde, "Hilkatinde o adamın istifadesi, ille-i gaiyeden bir cüz olarak düşünölmüştür." denilirse ne mânii var? Çünkü ille-i gaiye, daima basit birşeyden ibaret değildir."⁽¹⁾

Kainatın ve içindeki sayısız galaksilerin yaratılma gerekçesi; sadece insanın cüzi istifade etmesi ve basit faydalanması değildir. Zira insanın dışında ya da insanın basit istifade etmesinin haricinde, sayısız hikmet ve gayelerle donatılmış kainat sofrasına muhatap olacak sayısız müşteriler vardır; insan bu müşteriler içinde sadece bir taifedir. Öyle ise insan kendi basit istifadesini objektif kainata gerekçe tayin edemez, ama kendi sübjektif aleminde bu kainat benim soframdır, diyebilir.

İnsana çok uzak olan ve insana faydası gayet zayıf duran bir yıldız, insanın bu yıldız ne işe yarar, deyip abes görmesi nasıl yanlış ise, bu yıldız benim için yaratılmış demesini mübalâğa görmek de o derece yanlıştır. Ayette, dünyanın insan için yaratılmış olduğunun bildirilmesi, insanı minnete ve şükre sevk etmek ve insanın sübjektif alemi noktasındandır, yoksa koca kainatın tek yaratılma gerekçesi sadece insanın basit istifadesine bakıyor denilmiyor. Buradaki ince ve latif denge idrak edildiği vakit, ayetin dünyayı insana hasretmesinin sırrı anlaşılır.

Özet olarak; insanın cüzi istifadesi kainatın külli yaratılma gerekçeleri içinde bir cüz, bir nokta ve basit bir gaye mesabesinde dir. Bu cüzü hatırlatarak insanı şükre ve minnet etmeye davet etmek gayet mantıklı ve belîğ bir metottur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 29. Ayet Tefsiri](#)